

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.03.2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006, ECLI:CZ:NS:2008:21.CDO.2968.2006.1

Číslo: 7/2009

Právní věta: Právní úkon porřízení nebo zrušení závěti musí být učiněn osobně pořizovatelem závěti (zůstavitelem); není možné, aby tyto úkony za zůstavitele učinil jeho zástupce (zákonný nebo na základě plné moci).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 20.03.2008

Spisová značka: 21 Cdo 2968/2006

Číslo rozhodnutí: 7

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Závěť

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Okresní soud v Havlíčkově Brodě usnesením ze dne 28. 11. 1962 „povolil, aby J. P. byla zadržena v uzavřeném ústavu po dobu 6 měsíců;“ současně jmenovanou „částečně zbavil svéprávnosti pro duševní chorobu“ a ustanovil „opatrovníkem choré pro toto řízení M. P.“.

Okresní soud v Pelhřimově usnesením ze dne 31. 5. 1989 ustanovil opatrovníkem J. P. MUDr. B. F.

K návrhu opatrovnice MUDr. B. F. ze dne 11. 8. 2005 O k r e s n í s o u d v Havlíčkově Brodě, rozsudkem ze dne 1. 2. 2006, neschválil „za J. P. omezenou ve způsobilosti k právním úkonům, právní úkon učiněný jejím opatrovníkem MUDr. B. F. dne 24. 6. 2005, spočívající v sepsání závěti za přítomnosti svědků T. K. a T. R.“ a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Vycházel ze závěru, že „dne 24. 6. 2005 byla opatrovníkem J. P., omezené ve způsobilosti k právním úkonům, MUDr. B. F., sepsána závěť za účasti svědků T. K. a T. R.;“ že „podle platných ustanovení občanského zákoníku týkajících se dědictví, konkrétně závěti, je závěť jednostranný, kdykoliv odvolatelný nebo změnitelný projev vůle ryze osobní povahy, tedy nedopouštějící zastoupení;“ že „vzhledem ke zvláštní povaze a závažnosti se vyžaduje, aby ten, kdo ji zřizuje, byl plně způsobilý k právním úkonům a výjimka se vztahuje pouze na nezletilé osoby starší patnácti let a nikoliv na osoby, které nejsou plně způsobilé k právním úkonům;“ že „občanský zákoník nepředpokládá, že by závěť mohla být zřízena osobou omezenou ve způsobilosti k právním úkonům, a to ani ustanoveným opatrovníkem“ a že proto „neshledal podmínky pro postup podle § 28 obč. zák. a § 193 o. s. ř.“

K odvolání MUDr. B. F. K r a j s k ý s o u d v Hradci Králové rozsudkem ze dne 4. 4. 2006 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Dospěl k závěru, že „J. P. byla usnesením Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 28. 11. 1962 částečně zbavena svéprávnosti pro duševní chorobu;“ že „toto usnesení nabylo právní moci dne 2. 2. 1963;“ že „návrhem ze dne 8. 8. 2005 se opatrovnice domáhá schválení závěti, učiněné jí za J. P.;“ že „závěť je právním úkonem, jehož platnost se posuzuje jednak z hlediska obecných ustanovení (§ 34 a násl. obč. zák.), jednak z hlediska ustanovení zvláštních (§ 476 a násl. obč. zák.);“ že „soudní praxe dospěla již dříve k závěru, že ten, kdo byl za účinnosti dříve platných zákonů zbaven částečně svéprávnosti, nemohl ani po zrušení těchto zákonů činit pořízení závěti o svém majetku, pokud soud nerozhodl o rozsahu jeho způsobilosti k právním úkonům;“ že „zákon přiznává pořizovací způsobilost pouze osobám způsobilým k právním úkonům;“ že „to je patrné z ustanovení § 476d odst. 2 obč. zák., kde je stanovena jediná výjimka z tohoto pravidla, a to ve prospěch nezletilých, kteří dovršili patnáctý rok;“ že „závěť není způsobilý zříditi ten, kdo byl pro duševní poruchu zbaven či omezen ve způsobilosti k právním úkonům;“ že „závěť je nutno považovat za osobní úkon pořizovatele, což vylučuje její pořízení jinou osobou, konkrétně zástupcem zůstavitele.“

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala MUDr. B. F. dovolání. Připustnost dovolání dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., přičemž zásadní právní význam spatřuje v otázce, „zda osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena, může platně pořídit závěť.“ Namítá, že „rozhodnutími obou soudů bylo porušeno ustanovení článku 11 odst. 1, poslední věta, Listiny základních práv a svobod;“ že podle tohoto ustanovení „má každá osoba právo rozhodovat o svém majetku pro případ smrti;“ že „záměrem ústavodárce bylo zcela nepochybným způsobem vtělit institutu dědění určité neporušitelné a přirozené právo, které nesmí být subjektům práva upíráno;“ že „jinak by se jednalo o diskriminaci;“ že „obecné soudy se problematikou toho, že dědění se zaručuje, vůbec nezabývaly;“ že „občanský zákoník výslovně neupravuje možnost či nemožnost sepsat závěť opatrovníkem, což znamená dovolenost takového jednání, jak stanoví čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle nichž každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“.

Navrhla, aby Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníci řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

V daném případě odvolací soud řešil právní otázku, zda za fyzickou osobu, která byla rozhodnutím soudu omezena ve způsobilosti k právním úkonům, může její soudem ustanovený opatrovník pořídit závěť. Protože tato otázka dosud nebyla dovolacím soudem řešena, a protože posouzení této otázky bylo pro rozhodnutí projednávané věci významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání MUDr. B. F. proti rozsudku odvolacího soudu je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání MUDr. B. F. není důvodné.

Závěť je právní úkon, kterým zůstavitel (fyzická osoba) činí pro případ své smrti porřízení o svém majetku (srov. § 476 a násl. obč. zák.).

Při zřízení závěti je nutno dbát všech náležitostí, které zákon vyžaduje pro platnost jakéhokoliv právního úkonu, a vedle toho i náležitostí zvláštních vztahujících se k projevu vůle pro případ smrti.

Zpřísněné požadavky jsou odůvodněny tím, že závěť se uplatní až v době, kdy už ten, kdo ji pořídil, nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zřídit a co v ní sledoval. Všem druhům závěti je proto společný požadavek písemné formy a uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla zřízena. Všechny zákonné náležitosti musí závěť splňovat nejpozději v okamžiku smrti zůstavitele (srov. § 38 a násl., § 460, § 476 a násl. obč. zák.).

Závěť může pořídít každá fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům (srov. § 8 obč. zák.). Výjimku z tohoto pravidla tvoří pouze nezletilé osoby starší patnácti let, které sice mohou pořídít závěť, ale jen ve formě notářského zápisu (§ 476d odst. 2 obč. zák.). Platnost závěti, pokud jde o způsobilost zůstavitele k jejímu porřízení, se posuzuje k době, kdy byla porřízena; následná ztráta způsobilosti zůstavitele k právním úkonům již na platnost závěti nemá vliv. Naopak nedostatek způsobilosti zůstavitele k právním úkonům v době porřízení závěti se nezhojí tím, že zůstavitel se následně způsobilým k právním úkonům stane (srov. § 38 obč. zák.).

Z hlediska formy závěti je určující, zda jde o pořizovatele plně způsobilého k právním úkonům, který může číst a psát, nebo o nezletilého pořizovatele staršího patnácti let nebo o pořizovatele, který nemůže číst nebo psát, popřípadě je nevidomý. Chce-li zřídit závěť osoba uváděná na prvním místě, může se rozhodnout mezi zřízením závěti napsané vlastní rukou (holografní) (srov. § 476a obč. zák.) nebo závěti sepsané jiným způsobem (§ 476b obč. zák.) (tj. závěť allografní, nikoliv však ve smyslu § 476c obč. zák.) nebo závěti ve formě notářského zápisu (§ 476d obč. zák.). Na rozdíl od toho osoby uvedené na druhém místě buď vůbec volbu, pokud jde o formu závěti, nemají (nezletilým osobám starším patnácti let je pro závěť, jak výše uvedeno, předepsána forma notářského zápisu – srov. § 476d odst. 2 obč. zák.) anebo se mohou rozhodnout mezi závětí ve formě notářského zápisu a zpřísněnou allografní závětí (srov. § 476c, § 476d odst. 3 až 5 obč. zák.).

Všechny dřívější úpravy dědického práva obsahovaly výslovné ustanovení, že „zůstavitel musí sám dědice ustanovit; nesmí jmenování přenechatí výroku třetí osoby“ (srov. § 564 Obecného zákoníku občanského /dále též jen „o. z. o.“/, vyhlášeného císařským patentem ze dne 1. 6. 1811 č. 946 Sb. z. s., který byl pro území Republiky československé recipován zákonem č. 11/1918 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a byly vykládány tak, že „při testamentech i dědických smlouvách musí se státi projev vůle osobně zůstavitelem; je vyloučeno zastoupení dobrovolné i nucené“ (srov. například Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936, díl III., str. 90 a násl.; Hartmann, A: Poslední porřízení, Praha 1935).

Vzhledem k tomu, že Důvodová zpráva k zákonu č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinnému od 1. 4. 1964, a ve znění pozdějších úprav, do současnosti, neobsahuje vysvětlení, proč tento občanský zákoník nemá ustanovení obdobného obsahu, jako např. o. z. o v citovaném § 564, je nezbytné při řešení této otázky vycházet především z historického kontextu výkladu předpokladů platnosti závěti jako právního úkonu a reflektovat přitom i současnou právní doktrínu a praxi.

Z výše uvedeného je zřejmé, že historický výklad základních předpokladů platného porřízení závěti jednoznačně vede k obecnému závěru o nemožnosti zastoupení při porřízení závěti, a to zástupcem jak zvoleným, tak zákonným, či soudem ustanoveným (srov. § 22 a násl. obč. zák.). Tento závěr zastává i ohledně současné právní úpravy jednotně právní doktrína (srov. např. Jehlička, O., Švestka, J. a kol.: Občanský zákoník – komentář, 7. vydání, C. H. Beck Praha 2002, str. 569; Holub, M. a kol.:

Občanský zákoník – komentář, Linde Praha 2002, str. 639; Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek II, Codex Bohemia Praha 1995, str. 436; Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, Linde Praha 2005, str. 53).

S přihlédnutím k výše uvedenému je na místě závěr, že zákonem stanovené podmínky platného porřízení závěti (srov. § 476 a násl. obč. zák.) i podmínky stanovené zákonem pro zrušení závěti (srov. § 480 obč. zák.), jak vyplývá z jejich jazykového i logického výkladu, neumožňují, aby právní úkon porřízení nebo zrušení závěti nebyl porřizen osobně pořizovatelem závěti (zůstavitelem). Ve prospěch tohoto závěru konečně svědčí i zvláštní výjimka stanovená § 476d odst. 2 obč. zák. umožňující nezletilým, kteří dovršili 15. rok věku, osobně porřidit závěť formou notářského zápisu, aniž by museli být zastoupeni svým zákonným zástupcem (srov. § 8, § 26 a násl. obč. zák.).

Na místě je dodat, že s ohledem na dosavadní judikaturu Ústavního soudu České republiky uvedené závěry nekolidují – jak namítá dovolatelka – ani s ustanovením čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (k tomu srov. např. usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 14. 1. 1998, sp. zn. [II. ÚS 284/97](#), či usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 10. 2. 1997, sp. zn. [IV. ÚS 227/96](#)).

Podle ustanovení § 10 obč. zák. jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví. Podle odstavce druhého téhož ustanovení jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí. Podle odstavce třetího pak soud zbavení nebo omezení způsobilosti změnit nebo zruší, změnit-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly.

Z obsahu spisu vyplývá, že J. P. dne 7. 7. 2005 zemřela. Jestliže tedy MUDr. B. F., bývalá opatrovnice J. P., podala návrh na schválení právního úkonu závěti, který za J. P. učinila, dne 11. 8. 2005, stalo se tak až po smrti J. P.

Rozsudkem soudu o schválení právního úkonu učiněného opatrovníkem v zastoupení osoby zbavené (omezené) způsobilosti k právním úkonům se tento právní úkon stává perfektním (k tomu srov. např. rozhodnutí bývalého Nejvyššího soudu SSR ze dne 30. 1. 1970, sp. zn. [4 Cz 71/69](#), uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 67, ročník 1970).

Vzhledem k tomu, že – jak výše vysvětleno – závěť musí splňovat všechny zákonné náležitosti nejpozději v okamžiku smrti zůstavitele, nebylo by schválení právního úkonu závěti porřizené opatrovníkem osoby zbavené (omezené) soudním rozhodnutím způsobilosti k právním úkonům po smrti osoby, o jejíž závěť se mělo jednat, rozsudkem soudu možné, i kdyby porřizení závěti zástupcem nebylo – jak shora uvedeno – vyloučeno. Již proto měl být návrh MUDr. B. F. v dané věci soudem zamítnut.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu je správný, a protože nebylo zjištěno, že by rozsudek odvolacího soudu byl postižen vadou uvedenou v ustanovení § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 o. s. ř. nebo jinou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud dovolání MUDr. B. F. podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.